

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 20 (2021)
ISSN 1508-5430, s. 21-32
DOI: 10.37055/sbn/146281

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 20 (2021)
ISSN 1508-5430, pp. 21-32
DOI: 10.37055/sbn/146281

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA WOBEC KREOWANIA SPOŁECZEŃSTWA ODPORNEGO NA ZAGROŻENIA

EDUCATION FOR SECURITY TOWARDS CREATING CRISIS-RESILIENT SOCIETY

Jolanta Martuszevska

ORCID: 0000-0002-6386-9534
Akademia Marynarki Wojennej

Abstrakt. Bezpieczeństwo i edukacja dotyczą każdego obywatela, pośrednio i bezpośrednio niemal wszystkich jego sfer życia oraz typów jego aktywności od urodzenia, aż do późnej starości. Pełnego bezpieczeństwa nie jest w stanie zagwarantować żadne państwo oraz służby funkcjonujące w jego ramach. O bezpieczeństwo musimy zatroszczyć się sami. Jednym ze sposobów jego zapewnienia jest poszerzenie wiedzy i podążanie za zmianami.

Powszechna samoobrona jako część obrony cywilnej polega na obowiązkowym udziale ludności w zajęciach podstawowych lub ćwiczeniach praktycznych. W czasie ćwiczeń wykonywane są przedsięwzięcia, dające możliwość nabycia umiejętności ochrony własnego zdrowia i życia, gospodarstwa domowego i udzielania pomocy poszkodowanym. Powszechne przeszkolenie i dobre przygotowanie obywateli niewątpliwie stanowi wzmocnienie zdolności obronnych państwa. Celem edukacji dla bezpieczeństwa jest m.in. wyposażenie uczniów w wiedzę związaną z bezpieczeństwem państwa, kształtowanie umiejętności niezbędnych do skutecznego działania w sytuacji zagrożenia oraz działań zapobiegawczych i gotowości do niesienia pomocy. Jednakże zajęcia praktyczne w ramach przedmiotu, które pozwalają utrwalić prawidłowe reakcje występują w ograniczonym zakresie. Celem artykułu jest opisanie działań państwa podczas przygotowania do samoobrony, w których znaczącą rolę, w ramach obrony cywilnej, pełni edukacja dla bezpieczeństwa. Odporność należy rozumieć jako przygotowanie się społeczeństwa narażonego na zagrożenia, poprzez edukację i ćwiczenia praktyczne w celu adaptacji w nowej sytuacji. Natomiast kształtowanie odporności na zagrożenia ma na celu wzbudzić zaangażowanie do działań ograniczających ryzyko wystąpienia zagrożenia.

Słowa kluczowe: edukacja dla bezpieczeństwa, powszechna samoobrona ludności, obrona cywilna, konstruktywizm, zagrożenia

Abstract. Security and education concern every citizen, directly and indirectly, in almost all spheres of life and types of activity from birth to old age. Full security cannot be guaranteed by any state and the services functioning within its framework. We must take care of security ourselves. One of the ways of ensuring it is to increase knowledge and to keep up with changes. General self-defense as a part of civil defence consists in compulsory participation of the population in basic classes or practical exercises. During the exercises, undertakings are carried out, giving the opportunity to acquire skills for protecting one's own health and life, household and helping the injured. Universal training and good preparation of citizens undoubtedly strengthens the defence capabilities of the state. The aim of education for safety is, among other things, to equip students with knowledge related to state safety, shaping the skills necessary to act effectively in a threatening situation, as well as preventive measures and readiness to aid. However, practical classes within the subject, which allow to consolidate proper reactions, occur to a limited extent. In this article, resilience should be understood as the preparation of a society exposed to threats, through education and practical exercises to adapt to a new situation. On the other hand, shaping resilience to threats aims to arouse commitment to actions that reduce the risk of danger.

Keywords: education for security, general self-defense of the population, civil defence, constructivism, threats

Wprowadzenie

Ochrona i obrona ludności cywilnej pojawiła się w Europie po II wojnie światowej. Stworzenie broni masowego rażenia spowodowało zdecydowane działania, których najważniejszym celem było zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej w sytuacji wybuchu kolejnego konfliktu zbrojnego. W Polsce w latach 50. nastąpił podział na dwa przeciwstawne bloki polityczno-militarne, co zadecydowało o podjęciu działań na rzecz stworzenia sprawnego systemu obrony i ochrony ludności cywilnej w państwach Europy. Kulminacyjnym okresem był rozwój broni atomowej w trakcie funkcjonowania dwóch paktów polityczno-militarnych, w czasie tzw. Zimnej Wojny. Dla przykładu warto podać zademonstrowanie siły w Japonii w 1945 roku (Będźmirowski 2012, p. 45). Rosnące zagrożenia spowodowały próby im przeciwdziałania. Zwłaszcza, że budowa odporności i jej wzmacniania jest zadaniem państwa i kluczowym aspektem bezpieczeństwa.

W Unii Europejskiej (UE) i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) od dłuższego czasu koncentrowano się na umacnianiu odporności w odniesieniu do potencjału państw i umiejętności zarządzania ich zasobami. UE dostrzegła, także potrzebę budowania odporności poza granicami państw członkowskich – w myśl zasady, że im bardziej odporni sąsiedzi, tym bezpieczniejsza Unia. Z kolei instytucją międzynarodową odgrywającą w budowie i wzmacnianiu odporności rolę pierwszorzędą jest NATO. W rozumieniu Sojuszu, odporność jest bardzo ważnym elementem polityki odstraszenia, która ma zmusić ewentualnego przeciwnika do zaniechania ataku poprzez przekonanie go, że atak nie umożliwi mu osiągnięcia zamierzonych celów, bądź będzie dla niego zbyt kosztowny (Traktat Waszyngtoński art. 3). W XXI wieku pod wpływem pandemii dostrzeżono także potrzebę budowy odpornych obywateli na zagrożenia różnego typu w państwach UE. Pandemia koronawirusa ukazała, jak bardzo codzienne życie zależy też od globalnych zagrożeń, w tym np.

poziomu świadczonych usług, kanałów zaopatrzenia czy finansów. To wpłynęło zarówno na potrzeby społeczeństwa, ale i na sprawne działanie gospodarki, nie zapominając o towarzyszących zagrożeniach: klęskach żywiołowych czy katastrofach.

Celem artykułu jest opisanie działań państwa podczas przygotowania do samoobrony, w których znaczącą rolę, w ramach obrony cywilnej, pełni edukacja dla bezpieczeństwa.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku (SBN RP 2020), wskazuje, że kwestia budowy odporności stała się bardzo ważna w kontekście utrwalania naszego bezpieczeństwa. Już we wstępie do SBN RP 2020, w opisie środowiska bezpieczeństwa, znajdują się nawiązania do potrzeby zwiększania odporności państwa i społeczeństwa (SBN RP 2020, p. 5), rozwinięte w rozdziale pt. „Odporność państwa i obrona powszechna” (SBN RP 2020, p. 15). Ponadto odporność określa Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK) oraz Narodowy Program Ochrony Infrastruktury Krytycznej (NPOIK). Wspomniane dokumenty wskazują istotę wypracowania społeczeństwa odpornego na zagrożenia zwłaszcza wobec trudnych do przewidzenia, różnorodnych zagrożeń takich jak: katastrofy, klęski żywiołowe, zagrożenia cybernetyczne, hybrydowe w tym poniżej progu wojny, które mogą skutkować np. brakiem dostępu do wody, żywności czy usług publicznych, np. paniką. Wszystkie tego typu zdarzenia mogą mieć negatywny wpływ na społeczeństwo i państwo oraz na ich zdolność do wsparcia narodowych i sojusznicznych sił zbrojnych.

Powołując się na powszechną opinię R. Filipczaka oraz J. Flisa „to państwo powinno zagwarantować swoim obywatelom ochronę życia i mienia w każdym czasie i sytuacji” (Filipczak, Flis 2006, p. 336-337). Obywatele mają nienaruszalne konstytucyjne prawo do ochrony przed katastrofami, zagrożeniami przemysłowymi, klęskami żywiołowymi i skutkami działań zbrojnych. Powinnością wszystkich organów administracji rządowej, samorządowej oraz podmiotów gospodarczych jest wypełnianie tej gwarancji, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Natomiast obowiązkiem pomocy obywateli w realizacji tych zadań jest ich moralną i naturalną powinnością (Filipczak, Flis 2006, p. 336-337).

Obrona cywilna

Obrona cywilna ma na celu ochronę życia (ludności), zdrowia, środowiska i dóbr osobistych przed szkodami, niebezpieczeństwami spowodowanymi siłami natury, działalnością człowieka lub wynikających z działań zbrojnych. Obrona cywilna to także system organizacyjny działania, planowania, szkolenia i gotowości w nagłych wypadkach szczebla lokalnego i krajowego.

W pracy przyjęto jako obowiązujące określenie sformułowane Ł. Czekaj, który uważa, że obrona cywilna to system środków, zwykle podejmowanych przez agencje

rządowe, mających na celu ochronę ludności cywilnej w okresie wojny i podejmowanie działań ratowniczych na wypadek katastrof oraz zapobieganie i łagodzenie skutków większych niebezpiecznych zdarzeń w czasie pokoju (Franciszek, Krynojewski 2012, p. 105). Priorytetem systemu jest bezpieczeństwo obywatela oraz bezpieczeństwo publiczne wypełniane przez inne podmioty występujące w państwie, np. przez policję w ramach swoich uprawnień i obowiązków. Podkreślić przy tym należy, że policja w myśl prawa polskiego nie jest formacją obrony cywilnej (Wasiuta, Klepka, Kopeć 2018, p.481-483).

W tym miejscu zasadne wydaje się wskazanie, że w Rzeczypospolitej Polskiej obrona cywilna to jedno z ogniw ochronnych podsystemu niemilitarnego obronnego państwa. Przeznaczona jest do przygotowania oraz koordynowania przedsięwzięć planistycznych, zapobiegawczo-ochronnych i ratunkowych mających na celu ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami wynikającymi z działań zbrojnych, klęsk żywiołowych oraz przewyższenia ich bezpośrednich następstw, a także zapewnienia warunków koniecznych do przetrwania. Termin „obrona cywilna” oznacza opór ludności cywilnej, ochronę niemilitarną, pomoc i samopomoc organizowaną w środowisku społecznym (Międzynarodowe prawo wojenne, s. 666).

Organizację oraz zasady przygotowania i realizację zadań obrony cywilnej regulują wewnętrzne przepisy każdego kraju. Normy międzynarodowego prawa wojennego mają zastosowanie przede wszystkim w czasie konfliktu zbrojnego. Do podstawowych zadań obrony cywilnej w Polsce należy:

- planowanie przedsięwzięć w zakresie ochrony przed skutkami działań zbrojnych zarówno ludności, jak i zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej oraz dóbr kultury;
- wykrywanie zagrożeń i stwarzanie warunków do ostrzegania i alarmowania ludności;
- przygotowanie schronów i kryjówek dla ludności oraz utrzymanie ich w gotowości do użycia;
- gromadzenie i przechowywanie indywidualnych środków ochronnych dla formacji obrony cywilnej i ludności;
- współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwanie ich skutków” (Kalinowski 2011, p.128).

Obywatele mają niewielką wiedzę na temat praktycznego stosowania zasad w ramach obrony cywilnej, lokalizacji najbliższego schronu lub kryjówki dla ludności oraz sposobu zachowania się w nich. Zbyt mało uwagi poświęca się też przygotowaniu praktycznemu na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa. Zachowania dotyczące ćwiczeń obrony cywilnej (ćwiczenia schronowe) można realizować już na podstawowym poziomie kształcenia w klasach ósmych.

W przypadku osób starszych daje się również zauważyć niedobór informacji m.in. na temat prawidłowego zachowania się w podczas katastrofy naturalnej, kryzysu, ataku terrorystycznego. Należy sądzić, że współdziałanie w zwalczaniu

klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwanie ich skutków również może stanowić dylemat. Jak wynika z powyższego należy zadbać, aby przygotowanie obywateli do powszechnej samoobrony miało charakter praktyczny. Zwłaszcza, że samoobrona jest częścią obrony cywilnej i polega na obowiązkowym udziale ludności w zajęciach podstawowych lub ćwiczeniach praktycznych, w ramach, których obywatele powinni uczestniczyć w szkoleniu i wykonywać określone zadania.

Obowiązek samoobrony powszechnej

Obowiązek samoobrony powszechnej dotyczy każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej. Kwestię reguluje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 85. „Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona ojczyzny” oraz Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 listopada 1967 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 144). Podobnie jak w przypadku obrony cywilnej, obowiązek powszechnej samoobrony obejmuje każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej. W zakresie przygotowań do powszechnej samoobrony należy:

- zapoznanie się z rodzajami, sposobami ich ogłaszania i odwoływania oraz zasadami zachowania się po usłyszaniu poszczególnych sygnałów alarmowych;
- zapoznanie się z rozmieszczeniem najbliższych budowli ochronnych w miejscu pracy i zamieszkania;
- zaopatrzenie siebie i członków rodziny w indywidualne środki ochrony przed skażeniami;
- zaopatrzenie domowej apteczki w podstawowe leki i materiały opatrunkowe;
- opanowanie zasad i sposobów udzielania pierwszej pomocy poszkodowanym;
- zgromadzenie i odpowiednie zabezpieczenie zapasów żywności i wody dla siebie i rodziny na czas utrzymywania się zagrożenia;
- przygotowanie mieszkania (budynku) pod względem ppoż. ochrony przed skażeniami, itp.;
- zapoznanie się z zasadami wykonywania prostych prac ratunkowych w rejonie porażenia;
- w przypadku zarządzenia ewakuacji - zabezpieczenie mienia, wyłączenie dopływu wody, prądu, gazu, spakowanie rzeczy osobistych, dokumentów, środków ochrony przed skażeniami oraz żywności, ściśle wykonywanie poleceń organizatorów ewakuacji (Gmina Toszek, p. 1-2).

Zmiany także powinny nastąpić w odejściu od modelu edukacji dla bezpieczeństwa tradycyjnego (opartego na podejściu behawioralnym zwróconym w stronę osoby kształcącej się oraz całego procesu kształcenia) i przejściu do zbudowania modelu edukacji dla bezpieczeństwa polegającym na konstruowaniu wiedzy przez

uczących się (dzieci, młodzież, osoby dorosłe). Podczas zajęć należy przygotować uczniów do działań w sytuacjach kryzysowych. Uczestnicząc na lekcjach, mogą rozwijać umiejętności panowania nad strachem i innymi emocjami, obserwować zmiany swojego organizmu podczas różnych sytuacji wymagających zwiększonego wysiłku fizycznego, także podczas zajęć szkoły przetrwania (survival).

Treści przedmiotu edukacji dla bezpieczeństwa wiążą się ze zdobywaniem przez młodych obywateli wiedzy i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa, podnoszenia zdolności do identyfikowania zagrożeń i reagowania na nie; działania mediów na rzecz bezpieczeństwa poprzez budowanie oraz pogłębianie współpracy administracji i służb z mediami, a także prowadzenie działalności o charakterze edukacyjnym.

W ustawie z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej substytutem edukacji dla bezpieczeństwa w stosunku do osób dorosłych jest powszechna samoobrona ludności, która ma na celu „przygotowanie do samoobrony przed środkami masowego rażenia oraz innymi działaniami nieprzyjaciela”. (...) Samoobrona ludności może być realizowana w formie zajęć podstawowych lub ćwiczeń praktycznych, które mogą polegać na udziale w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków”.

W ramach przygotowania do samoobrony osoby posiadające obywatelstwo polskie mają być zobowiązane, w razie zagrożenia do zaopatrzenia się w sprzęt ochrony indywidualnej oraz inne artykuły i przedmioty niezbędne do:

- przygotowania ochrony budynku lub lokalu mieszkalnego oraz mienia osobistego i indywidualnego;
- zabezpieczenia własnych źródeł wody pitnej środków spożywczych przed zanieczyszczeniami lub skażeniem;
- utrzymania i konserwacji posiadanego sprzętu środków ochrony;
- utrzymania i konserwacji domowych pomieszczeniach ochronnych;
- wykonywania innych przedsięwzięć mających na celu ochronę własnego życia, zdrowia i mienia oraz udzielania pomocy poszkodowanym (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 roku).

Zatem, szkolenie ludności polega na obowiązkowym udziale w zajęciach podstawowych, które są prowadzone w formie zorganizowanej lub samokształcenia. Mają one na celu teoretyczne przygotowanie ludności do wykonywania zadań samoobrony. Przeprowadza się je w cyklu pięcioletnim dwa razy do roku w czasie wolnym od pracy, do 4 godzin w dzień roboczy, do 8 godzin w dzień ustawowo wolny od pracy (Skrabacz 2015, p. 71). Program szkolenia dotyczy zagrożeń w obszarze zakładu pracy lub środowiska, zasad postępowania w przypadku ich wystąpienia, a także udzielania pomocy poszkodowanym.

Na mocy decyzji administracyjnej wydanej przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta ludność jest zobowiązana do uczestnictwa w szkoleniu. Ewidencję osób, które podlegają obowiązkowi szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony prowadzi kierownik zakładu pracy w stosunku do pracowników zakładu oraz wójt, burmistrz,

prezydent miasta w stosunku do pozostałych osób. Natomiast wydatki są pokrywane ze środków budżetu państwa w ramach limitu wydatków bieżących na cele obronne.

Należy podkreślić, że wymienione rozwiązania nie mają zastosowania w rzeczywistości. Ludzie aktywni zawodowo nie czują potrzeby, aby udzielać się w godzinach popołudniowych w jakichkolwiek formach szkolenia nawet jeśli dotyczy to kwestii bezpieczeństwa. Dlatego wiele jest do zrobienia w kwestii marketingu, reklamy oraz poprawiania świadomości wśród społeczeństwa o zagrożeniach, które mogą znajdować się albo wystąpić w ich najbliższym otoczeniu. Jak się okazuje, współczesnym wyzwaniem jest propagowanie idei, że obowiązkiem każdego obywatela jest zapewnienie bezpieczeństwa sobie i bliskim. Stąd istotne jest budowanie współodpowiedzialności obywateli za ochronę i obronę życia, mienia i środowiska przy wsparciu i współdziałaniu instytucji rządowych, samorządowych, pozarządowych oraz służb, inspekcji i straży.

Edukacja dla bezpieczeństwa

Uczniowie na lekcjach edukacji dla bezpieczeństwa w ramach powszechnej samoobrony uczą się o rodzajach i sposobach ogłaszania i odwoływania alarmów, zachowania się po usłyszeniu poszczególnych sygnałów alarmowych, zasadach udzielenia pierwszej pomocy oraz zaopatrzenie apteczki domowej w podstawowe leki i materiały opatrunkowe, w przypadku zarządzenia ewakuacji - zabezpieczenia mienia, wyłączenia dopływu wody, prądu, gazu, spakowania rzeczy osobistych, dokumentów, środków ochrony przed skażeniami oraz żywności. Natomiast tematyka dotycząca rozmieszczenia najbliższych budowli ochronnych w miejscu zamieszkania, zaopatrzenia w indywidualne środki ochrony przed skażeniami, przygotowania mieszkania (budynku) pod względem ppoż. ochrony przed skażeniami oraz zgromadzenia i odpowiedniego zabezpieczenia zapasów żywności i wody dla siebie i rodziny na czas utrzymywania się zagrożenia, nie zostały poruszone w podstawie programowej przedmiotu (Podstawa programowa edukacji dla bezpieczeństwa, p. 11-13).

Uczeń w sytuacji zagrożenia w przypadku wystąpienia ww. brakujących przykładów samoobrony, nie podejmie prawidłowego działania, gdyż nie będzie miał zarówno wiedzy teoretycznej jak i praktycznej. Nie ulega wątpliwości, że należy to zmienić, dodać brakujące obowiązki do podstawy programowej i skoncentrować się nie tyle na kształceniu teoretycznym, ale praktycznym. Wydaje się, że odpowiednią koncepcją pedagogiczną wykorzystywaną podczas lekcji edukacji dla bezpieczeństwa może być konstruktywizm. Termin pochodzi ze starożytnej Grecji i stawia nacisk na autodeterminację oraz niezależność w uczeniu się. Wiedza nie jest biernie przyswajana, lecz uczeń konstruuje ją w sposób aktywny tzn. nie rejestruje informacji przekazywanej przez nauczyciela, lecz buduje własne struktury wiedzy. Zgodnie z założeniem S.

Dylaka „wiedza nie składa się wyłącznie z faktów, zasad i teorii, jest to także zdolność wykorzystywania informacji w racjonalny sposób” (Lorens 2020, p. 2).

Należy podkreślić, że w konstruktywistycznej klasie, uczniowie pracują głównie w grupach, a proces zdobywania wiedzy jest dynamiczny. Istnieje duży nacisk na umiejętności społeczne i komunikacyjne, a także współpracę grupową i wymianę pomysłów. Jest to zupełnie odmienne od tradycyjnego modelu nauczania, gdzie uczniowie pracują głównie sami, nauka odbywa się poprzez powtarzanie, a tematy są ściśle przestrzegane i są zgodne z podręcznikiem. Nauczyciele konstruktywistyci wykorzystują w nauczaniu m.in. następujące metody:

- eksperymentowanie: uczniowie indywidualnie przeprowadzają eksperyment, a następnie omawiają w grupie jego wyniki;
- projekty badawcze: uczniowie realizują projekty badawcze, a następnie na forum klasy przedstawiają wyniki;
- wyjazdy terenowe: to pozwala uczniom odnieść omawiane w klasie problemy teoretyczne do świata rzeczywistego (Lorens 2020, p. 3). Przydatne zwłaszcza w ramach zajęć terenowych, obozów przetrwania.

Konstruktywistyczne podejście ma również zastosowanie w nauczaniu online, dzięki wykorzystywaniu takich narzędzi jak fora dyskusyjne, blogi. Umożliwia uczniom aktywne budowanie wiedzy. W konstruktywistycznej klasie, zarówno nauczyciel, jak i uczniowie zauważają, że wiedza to nie są obojętne do zapamiętania fakty, lecz dynamiczna i stale zmieniająca się wizja świata, w którym żyjemy.

Uzupełniając to, co zostało napisane konstruktywizm powinien być zwrócony w stronę ucznia, powodując jego aktywność. Nauczyciel stawia ucznia w sytuacji problemowej i umożliwia jej rozwiązanie. Stara się także rozpoznać, co uczeń ma na myśli i co skonstruował w swoim umyśle.

Należy jeszcze uwzględnić fakt, że w pamięci ucznia pozostają procedury dojścia do wyniku niż same wyniki aktywności umysłowej. Oto co mówi A. Pieczywok na temat procesu uczenia się „to poznawanie rzeczywistości i samego siebie przez aktywnego studenta (ucznia), który jest analizowany w świetle różnych dyscyplin naukowych, a wykorzystanie najnowszych osiągnięć w ich zakresie pozwala na inne podejście do procesu, odmienne jego traktowanie oraz realizację. Dlatego zwraca się uwagę na proces uczenia się z perspektywy heutagogicznej” (Pieczywok 2020, p. 21). Można powiedzieć, że jest to proces realizowany z punktu widzenia ucznia oraz przeżytych przez niego doświadczeń i obserwacji. Należy zgodzić się ze słowami A. Pieczywok, że „niezbędna jest wielostronność kształcenia w obszarze edukacji dla bezpieczeństwa”. Wiedza teoretyczna w połączeniu z wiedzą praktyczną w kwestiach udzielenia pierwszej pomocy, ratownictwa medycznego, przeciwdziałania zagrożeniom naturalnym (katastrofom naturalnym i klęskom żywiołowym), podejmowania decyzji w sytuacjach niepewnych i ryzykownych oraz kierowania akcjami ratowania życia i zdrowia ludzkiego oraz wiele innych sytuacji pozwala zaznaczyć, że poszerzenie wiedzy praktycznej jest niezbędne do dalszych reakcji

społeczeństwa na zagrożenia. Nie ulega wątpliwości, że w tej kwestii jest jeszcze wiele do zrobienia. Interesującą inicjatywą jest przekazywanie informacji o zagrożeniach obywatelom, którzy posiadają telefony komórkowe (obecnie ponad 45 mln). Od 2018 roku na terenie województwa pomorskiego, takie rozwiązanie zostało wprowadzone w ramach Regionalnego Systemu Ostrzegania (RSO). Jest to usługa powiadamiania obywateli o lokalnych zagrożeniach, nie tylko na stronach internetowych urzędów wojewódzkich, ale też w telewizji i aplikacjach na komórki. Komunikaty dotyczą różnego rodzaju lokalnych zagrożeń, jak np. klęski żywiołowe i sytuacje na drogach. Komunikat tworzy wojewódzkie centrum zarządzania kryzysowego. Ostrzeżenie pojawia się: na stronach internetowych urzędów wojewódzkich; w TVP Regionalnej (telegazeta od str. 430, platforma hybrydowa, napisy DVB); w aplikacji mobilnej (systemy operacyjne Android, iOS, WindowsPhone); w aplikacji w telefonach komórkowych na poszczególnych platformach (Google Play, Apple App Store, Windows Phone Store). Aplikację można wyszukać w sklepach po słowach kluczowych „RSO” oraz „Regionalny System Ostrzegania” (Pomorski Urząd Wojewódzki).

Budowa odporności społeczeństwa na zagrożenia zarówno w sferze cywilnej, jak i wojskowej to długofalowy proces, który znacząco utrudnia nieprzyjazne działania w wymiarze krajowym, unijnym czy sojuszniczym. NATO w celu zapewnienia odporności społeczeństwa zwraca uwagę na sprawne działanie, trzech elementów:

1. Komunikacji ze społeczeństwem. Winna ona opierać się na zaufaniu pomiędzy władzą a obywatelem oraz zakładać jasne przedstawianie potencjalnej lub rzeczywistej sytuacji zagrożenia hybrydowego. W wypadku realnego zagrożenia, komunikacja ze społeczeństwem musi się opierać na prawdziwym, wiarygodnym, zrozumiałym przekazie. Niewłaściwa komunikacja czy niezrozumiała reakcja decydentów, może doprowadzić nawet do zaprzestania wspólnego wysiłku.
2. Edukacji, umożliwiającej nie tylko zrozumienie istoty niebezpiecznego zdarzenia/zjawiska i niejako oswajająca z nim, lecz dostarczającej wiedzy, jak zminimalizować ryzyko zagrożenia bądź, jak sobie radzić w wypadku jego wystąpienia.
3. Samoorganizacji obywateli. Zalety takiego działania najczęściej widać podczas przeciwdziałania skutkom gwałtownych zdarzeń naturalnych, wypadków czy katastrof. Co istotne, w dobie mediów społecznościowych mobilizacja społeczeństwa w tego typu sytuacjach może zostać zwiększona (Rey 2020, p. 2).

Aczkolwiek budowanie odporności w każdym aspekcie to zadanie, które wymaga spójnych działań narodowych następnie międzynarodowych w wymienionych powyżej domenach. Uwzględniając interakcje pomiędzy nimi, współzależności pomiędzy różnymi sektorami życia publicznego, w tym środowisk zajmujących się edukacją i szkolnictwem różnego szczebla, a także organizacji pozarządowych.

Wnioski

W celu poprawy odporności młodych obywateli zasadne wydaje się wprowadzenie w szkołach:

1. większej ilości zajęć praktycznych (np. z ratownictwa medycznego);
2. lokalizacji w okolicy zamieszkania źródeł czerpalnych wody pitnej (dbanie o te źródła);
3. lokalizacji w okolicy zamieszkania schronów przeciwlotniczych;
4. umiejętności robienia filtrów do wody, organizacji najpotrzebniejszych zapasów i umiejętności konserwacji żywności;
5. podstawowej obsługi broni palnej oraz ćwiczeń ze strzelania.

Powinno się organizować lekcje w obecności przedstawicieli wojska oraz funkcjonariuszy, którzy mają umiejętności praktyczne i bardzo często dydaktyczne, gdyż szkolili np. swoich operatorów.

Zasadne wydaje się wprowadzenie w społeczeństwie cywilnym, w tym u osób starszych ćwiczeń mających na celu:

1. wykształcenie umiejętności przeżycia bez wsparcia zewnętrznego przez kilka dni;
2. wykształcenie umiejętności przetrwania, przeżycia kilku dni bez wody, prądu czy gazu;
3. wiedzy na temat dróg ewakuacji z bloku, dzielnicy czy miasta podczas np. bombardowania czy postępowania w przypadku skażenia chemicznego.

Obywatel bez wiedzy i umiejętności w sytuacji kryzysowej wpada w panikę. Dlatego, aby do tego nie dopuścić należy budować więzi podczas ćwiczeń i zwiększać poczucie bezpieczeństwa wynikające z posiadanych umiejętności.

Zasadne wydaje się wprowadzenie przez państwo:

1. ujednoczenia systemu szkolenia podstawowego w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa,
2. dodatkowych szkoleń z posługiwania się i strzelania z broni palnej.

Rola przygotowania obywateli dotychczas zaniedbana, a istotna w walce z zagrożeniami powinna zostać dostrzeżona, a działania profilaktyczne wprowadzone w życie.

Dorośli mają większy potencjał intelektualny, fizyczny oraz psychiczny. Ciągły brak zainteresowania mass mediów sprawia, że kolejne zagrożenia, które pojawiają się w większej lub mniejszej skali oraz natężeniu, przynoszą dalsze straty w ludziach, mieniu oraz środowisku - czy można temu zapobiec? Odpowiedź brzmi nie, jednak można zmniejszyć zakres niebezpieczeństw, uratować czyjeś życie - budując odporność społeczeństwa na zagrożenia.

BIBLIOGRAFIA

Książka

- [1] Będźmirowski J. 2012. *Obrona cywilna w wybranych państwach europejskich na tle sytuacji międzynarodowej w połowie XX wieku* In: M. Chrabkowski, C. Tatarczuk, J. Tomaszewski, *Bezpieczeństwo w administracji, gospodarce i biznesie. Aksjologia zjawisk kryzysowych w administracji i sektorze publicznym*, Gdynia: WSAiB.
- [2] Filipczak J., Flis J. 2006. *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa: Bellona.
- [3] Franciszek R., Krynojewski 2012. *Obrona cywilna Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa: Difin SA.
- [4] https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PW_Szwedzka-polityka-bezpieczenstwa_net%281%29.pdf.
- [5] Pieczywok A. 2018. *Wielostronność kształcenia jako model i paradygmatu edukacji dla bezpieczeństwa*, Uniwersytet Kazimierza wielkiego w Bydgoszczy: Socjologia, Tom LXX.
- [6] Skrabacz A. 2015. *Potrzeby ludności cywilnej w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa*, Uniwersytet Wrocławski: Socjologia, Tom LXIV.
- [7] Wasiuta O., Klepka R., Kopec R. 2018. *Vademecum bezpieczeństwa*, Kraków: Libron.

Akty normatywne

- [1] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 85 [online]. Dostępne pod adresem: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> [dostęp: 30.01.2022].
- [2] Międzynarodowe prawo wojenne, I Protokół dodatkowy z 1977 r. do konwencji genewskich z 1949 r. o ochronie ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych [online]. (Dostępne pod adresem: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/protokoly-dodatkowe-do-konwencji-genewskich-z-12-sierpnia-1949-r-16794697> [dostęp: 30.01.2022].
- [3] Podstawa programowa edukacji dla bezpieczeństwa. Szkoła podstawowa z 2018 roku pdf. [online]. Dostępne pod adresem: <https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/podsta1.pdf> [dostęp: 30.01.2022].
- [4] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 roku w sprawie powszechnej samoobrony ludności (Dz.U. 1993 nr 91 poz. 421). Dostępne pod adresem: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930910421/O/D19930421.pdf> [dostęp: 30.01.2022].
- [5] Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 listopada 1967 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 144). [online]. Dostępne pod adresem: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19670440220/U/D19670220Lj.pdf> [dostęp: 30.01.2022].
- [6] Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku. [online]. Dostępne pod adresem: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [dostęp: 30.01.2022].
- [7] Traktat Północnoatlantycki Waszyngton, 4 kwietnia 1949 r. art. 3 (Dz.U.2000.87.970) [online]. Dostępne pod adresem: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/traktat-polnocnoatlantycki-waszyngton-1949-04-04-16885651> [dostęp: 30.01.2022].

Dokument internetowy

- [1] Gmina Toszek 2022. *Powszechna samoobrona ludności - co to jest?* pdf. [online]. Dostępne pod adresem: <https://toszek.pl/2253/powszechna-samoobrona-ludnosci-co-to-jest.html> [dostęp: 30.01.2022].

- [2] Lorens L. 2020. Przegląd koncepcji pedagogicznych, a wykorzystywanie w pracy nauczyciela narzędzi multimedialnych i informatycznych [online]. Dostępne pod adresem: <https://www.mac.pl/z-klasa-ekspert/przeglad-koncepcji-pedagogicznych-a-wykorzystywanie-w-pracy-nauczyciela-narzedzi-multimedialnych-i-informatycznych> [dostęp: 30.01.2022].
- [3] Pomorski Urząd Wojewódzki, Regionalny System Ostrzegania [online]. Dostępne pod adresem: <https://www.gdansk.uw.gov.pl/pomorskie-ostrzezenia-regionalny-system-ostrzegania/105-regionalny-system-ostrzegania/1239-regionalny-system-ostrzegania-informacje> [dostęp: 30.01.2022].
- [4] Rey, R. 2022. Społeczeństwo odporne na zagrożenia Rządowe Centrum Bezpieczeństwa [online]. Dostępne pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rcb/spoleczenstwo-odporne-na-zagrozenia> [dostęp: 30.01.2022].